

бачуваність державної політики щодо регулювання експорту сільськогосподарської продукції, заздалегідь прогнозувати баланс внутрішнього попиту та пропозиції, щоб уникати раптових обмежень або заборони експорту у випадку виявлення нестачі перехідних залишків продукції у кінці маркетингового року.

Проте зроблений висновок не означає, що не існує серйозних проблем у державному формуванні продовольчої безпеки. У подальшому дослідженні буде звернуто увагу на державний вплив на якість і забезпечення продукцією скотарства, м'яса й молока, якої найбільше недостає в раціональному харчуванні населення України.

Список використаних джерел

1. Развивающиеся страны: перспективы на твердой, но ухабистой дороге [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/0,,contentMDK:23339963~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469372,00.html>
2. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України: моногр. / [М.В. Гладій, П.Т. Саблук, Н.Г. Копитець та ін.]; за ред. М.В. Гладія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – С. 326.
3. Сталий розвиток та безпека продовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / О.І. Павлов, М.А. Хвесик, В.В. Юрчишин та ін.; за ред. О.І.Павлова. – Одеса: Астропринт, 2012. – С. 605-616.
4. Збарський В.К. Організаційно – економічне забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств: [моногр.] / В.К. Збарський, А.В. Збарська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – С. 206.
5. Звіт про стан продовольчої безпеки України у 2012 році.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: me.kmu.gov.ua.
6. Measuring Food Insecurity and Hunger: Phase 1 Report. The National Academies Press [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nap.edu>.
7. Policy brief Food security. Food and Agriculture Organization of the United Nations[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ftp://ftp.fao.org](http://ftp.fao.org).
8. Tsakok I. Agricultural Price Policy: A Practitioner's Guide to Partial- Equilibrium Analysis / Tsakok I., 1990.
9. Webb A.J. Estimates of Producer and Consumer Subsidy Equivalents. Government Intervention in Agriculture / Webb A.J., Lopes M., Penn R., 1990.
10. Gronroos K., Service Management and Marketing: A customer relationship management approach (Chichester: Wiley, 2000). — P 331-335.
11. Galushko, V. (2009). Poverty in Ukraine. Institute for Economic Research and Policy Consulting (IER) Policy Paper No. 25. Kiev: IER. www.ier.kiev.ua/Eng-lish/papers/t25_en.pdf.
12. Johnson G.T. Stimulating Rural Development, http://www.uardpp.kiev.ua/pubs/rural_dev.pdf.
13. Скидан О.В. Формування регіональної аграрної політики продовольчої безпеки: дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / О.В. Скидан. – Житомир, 2004.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/28416.html>.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2014 р.

*

УДК 368.01.003.2

Т.В. ПШЕНИЧНЮК, аспірант*

Уманський національний університет садівництва

Визначення сутності страхування як фінансово-економічної категорії

Постановка проблеми. Страхування, маючи багатовікову історію, що характеризується розвитком суспільства, виникненням нових економічних систем, сприяла його

розвитку та функціонуванню. В період переходу до ринкової економіки змінюється й посилюється роль страхування, воно стає одним із важливих напрямів підприємницької діяльності та виступає як окрема галузь економіки держави. Тому виникає необхідність розгляду і конкретизації сутності стра-

* Науковий керівник – М.Я. Дем'яненко, доктор економічних наук, професор, академік НААН.
© Т.В. Пшеничнюк, 2014

хування відповідно до сучасних економічних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових літературних джерел із даної проблеми показав, що суттєві пропозиції методичного та практичного характеру з визначення сутності страхування внесли такі відомі вітчизняні вчені-дослідники, як С. Навроцький [16], С. Осадець [21], К. Воблий [5], К. Базилович [2], В. Базилович [20], Н. Внукова [4], О. Заруба [11], М. Александрова [14] й інші. Також вагомий внесок у розвиток страхування зробили такі зарубіжні вчені, як В. Шахов [24], В. Райхер [18], В. Глущенко [7], К. Турбіна [23].

Мета статті – висвітлити неупереджений погляд на широке коло трактувань страхування, однак уникнути при цьому як вузького прикладного підходу, так і суто технічних аспектів, а натомість дослідити й узагальнити сучасну теорію та український і зарубіжний досвід.

Виклад основних результатів дослідження. В 1863 році французький дослідник Е. Ребу вперше висловив свій погляд на страхування як на економічне явище. Однак у XIX ст. більшість науковців трактували поняття «страхування» як явища юридичного. Вже згодом, завдяки працям відомих учених, таких як К. Маркс та А. Маршалл, сформувалась економічна теорія страхування як необхідна умова відтворення. Зокрема, А. Манес представляв страхування як вид економічної передбачуваності та, водночас, як організацію, що ґрунтується на взаємодопомозі. Наприкінці XIX ст. і протягом XX ст. існувало дві концепції тлумачення сутності страхування – юридична й економічна [8].

На думку С.С. Осадця, «Страхування – це двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності» [21, с. 23].

В.А. Борисова зазначає, що «Страхування – це система особливих, замкнутих перерозпо-

дільних економічних відносин, що виникають між його учасниками з приводу формування за рахунок грошових та інших внесків цільового страхового фонду, призначеного для відшкодування можливого надзвичайного або іншого збитку підприємствам, організаціям, іншим юридичним особам і для надання грошової допомоги громадянам» [3, с. 28].

У наведених визначеннях спостерігається спрямованість охопити не лише економічну сутність страхування, але і його юридичний аспект. Крім того, С.С. Осадець, наголошуючи та тому, що з переходом до ринкових умов господарювання страхування переведено на комерційні засади, доповнює його визначення новими, досі не висвітленими поняттями, як перестрахування частини ризику, обсяг відповідальності, резерви. На сучасному етапі розвитку страхового ринку дані поняття є досить актуальними.

Н.Г. Кабанцева наголошує, що страхова діяльність полягає в перерозподілі ризиків: страхування – це особливий вид економічної діяльності, пов'язаний із перерозподілом ризиків нанесення збитку майновим інтересам серед страхувальників і здійснюваний спеціалізованими організаціями (страховиками), що забезпечують акумуляцію страхових внесків, формування страхових резервів та здійснення страхових виплат при виникненні збитку (настанні страхового випадку) [12, с. 35]. Однак варто зазначити, що більшість російських і вітчизняних учених роблять акцент на діяльності страховика лише у сфері перерозподілу грошових засобів при настанні страхового випадку між учасниками створення страхового фонду. Зокрема, Ю.А. Сплетухов, Є.Ф. Дюжиков зазначають, що страхуванням є сукупністю суспільних відносин, пов'язаних з утворенням страхового фонду за рахунок внесків, що вносяться учасниками його створення, з централізацією його в організаціях, що здійснюють проведення страхових операцій, і з використанням на покриття збитку або здійснення інших виплат особам, щодо яких проводиться страхування, у разі настання заздалегідь обумовлених випадкових подій [19, с. 44].

Зміст страхування з позиції формування грошових фондів із метою подальшого здійснення страхових виплат розкривають В.Н. Саліна, Л.В. Абламська, Т.А. Федорова,

Л.М. Горбач, Я.П. Шумелда. Зокрема, Я.П. Шумелда зазначає, що «Страхова діяльність пов'язана з формуванням і використанням страхових фондів, утворюваних за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб і призначених для їх же захисту» [22, с. 185].

Л.М. Горбач пише: «Економічна сутність страхової діяльності полягає в утворенні спеціалізованими організаціями – страховиками – страхового фонду в грошовому виразі, який формується із внесків страхувальників із метою відшкодування з нього збитків, спричинених окремим страхувальникам у результаті настання страхових випадків, передбачених договором страхування або чинним законодавством» [27, с.8].

Таким чином, страхування – це вагомий інструмент забезпечення безперервності розвитку суспільного виробництва та важливий засіб захисту добробуту громадян і підприємницької діяльності. У страховій системі зосереджено величезні грошові потоки, пов'язані з їхнім розподілом та перерозподілом, які рухаються між її суб'єктами. Рух цих потоків між основними учасниками страхових відносин (страховиками й страхувальниками) набуває вигляду: страхові платежі – страхові фонди – страхові виплати, але ринок страхування характеризується різноманітністю суб'єктів і відповідно розгалуженою структурою напрямку руху грошей.

Страхувальники (юридичні та фізичні особи) за певну плату (страховий платіж) бажають одержати захист і передають свою відповідальність за наслідки ризику страховикам. Відповідно чим більша чисельність бажаючих застрахуватися, тобто страхувальників, тим більша кількість страхових платежів, що є джерелом формування грошових фондів для компенсації збитків для страховика. Однак відшкодування одержують не всі страхувальники, а лише ті, які зазнали збитків відповідно до умов страхового договору. Але така ситуація і є основою солідарного розподілення збитку одного учасника страхування на всіх тих, хто вступає в страхові відносини.

Велика чисельність учених визначають страхування з позиції страховика та страхувальника одночасно, але все ж таки акцент робиться на інтересах страхувальника. А.А. Гвозденко виділяє, насамперед, майнові

інтереси страхувальника і зазначає, що страхування є відносинами між страховими організаціями (страховиками) та громадянами (дієздатними фізичними особами), підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами) із захисту їхніх майнових інтересів при настанні страхових випадків, що відшкодовуються за рахунок грошових фондів, які формуються із сплачуваних страхувальниками страхових внесків [6, с. 54].

У Законі України «Про страхування» зазначено, що: «Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів» [9]. Дане визначення розглядається з погляду захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб та ідентифікує предметну галузь поняття страхування, але не характеризує страхування як вид діяльності й бізнесу та не враховує інтересів страховика. Існує думка, що офіційне визначення терміна дещо перевантажене правовими аспектами, однак не варто забувати, що страхування – це не тільки економічна категорія, оскільки відносини, що виникають при проведенні страхової діяльності, опосередковуються нормами фінансового права.

І.А. Кузнєцова виділяє страхування від матеріальних і власних нематеріальних несприятливих умов: страхування – це вид суспільно корисної діяльності, за якої громадяни й організації заздалегідь страхують себе від матеріальних та особистих нематеріальних несприятливих наслідків шляхом внесення грошових надходжень до основного фонду організації – страховика, що надає послуги страхового характеру і при настанні непередбачених страхових випадків виплачує обумовлені кошти із фонду страхувальнику або іншій особі [13, с. 26].

Більшість учених у контексті цілей страхування виділяють відшкодування збитків та матеріальне забезпечення громадян. Такої думки дотримуються Ю.А. Сплетухов, Є.Ф. Дюжиков, Н.Б. Грищенко, Т.А. Яковле-

ва, О.Ю. Шевченко і зокрема В.А. Щербаков та Є.В. Костяєва зазначають, що страхування як економічну категорію можна представити у вигляді системи економічних відносин, яка включає сукупність форм і методів формування цільових фондів грошових надходжень та їх використання для відшкодування збитку при різних непередбачуваних несприятливих явищах, а також для надання допомоги громадянам при настанні певних подій в їхньому житті [25, с. 46].

Сутність страхування полягає в економічній вигоді для всіх учасників цього процесу, а насамперед – страховиків і страхувальників. Так, при ризикових видах страхування страхувальник за певну плату купує собі надійний захист, знаючи про ймовірність ризику, реалізація якого може призвести до небажаних економічних наслідків, або ж при заощаджувальних видах страхування – забезпечує зміцнення досягнутого ним добробуту.

Таким чином, економічний інтерес страхувальника реалізується через можливість обміну плати за страхування, що гарантує передачу ризику, на страхову гарантію після настання страхового випадку, але в розмірах значно більших, ніж сама плата.

Не варто забувати, що для страховика присутній економічний інтерес, що безпосередньо пов'язаний з одержанням доходів від страхових операцій, адже для нього страхування – це прибуткова підприємницька діяльність. Слід враховувати інтереси страховика, оскільки фінансовий механізм страхування побудований так, що забезпечує реалізацію інтересів усіх суб'єктів страхових відносин.

На відміну від страхувальника страховик сподівається, що за певних обставин ризик, який він прийняв на страхування, не реалізується, таким чином страхові платежі залишаться у його розпорядженні. Отже, економічний інтерес страховика полягає в одержанні прибутку від надання страхового захисту за певну плату, в результаті чого страховик матиме можливість акумулювати значні фінансові ресурси з метою одержання доходів від виваженої інвестиційної діяльності.

Як зазначає вітчизняний учений О.Д. Заруба, «Страхування є економічною категорією і входить в економічну систему держави» [11, с.16].

В.М. Фурманом останніми роками було проведене дослідження стосовно визначення категорії «страхування» як складного економіко-правового та соціального явища. Він зазначає, що страхування є «дієвим інструментом реалізації соціальної політики держави, основою системи соціального захисту населення, специфічною галуззю як національної економіки, так і світового господарства» [15, с. 139].

Страхування є стратегічним сектором економіки держави, економіки, яка в ринкових умовах переростає у фінансову, коли вартість стає капіталом і здатна до накопичення й самозростання. Серед науковців продовжуються дискусії стосовно місця страхування в економіці країни.

А.А. Гвозденко дотримується думки, що страхування є складовою категорії фінансів і вважає, що ознака зворотності грошей від страховика до страхувальника наближає страхування до категорії кредитування.

Професор О.Д. Василик вважає, що економічні відносини – це наукова абстракція, яка не має чітких економічних характеристик, насамперед, кількісних та якісних, а страхування розглядає як складову частину фінансової системи держави, яке опосередковує рух валового внутрішнього продукту у формі фондів фінансових ресурсів. Але при цьому він зазначає, що фінанси, а отже й страхування як їхню складову, варто розглядати як економічну категорію, що відображає створення, розподіл і використання фондів фінансових ресурсів та дає таке визначення: «Страхування – це система особливих перерозподільних операцій, які виникають між учасниками страхового фонду в зв'язку з його утворенням за рахунок цільових грошових внесків і використанням на відшкодування втрат суб'єкта господарювання та надання допомоги громадянам (або їхнім сім'ям) у разі настання страхових випадків (досягнення певного віку) внаслідок втрати працездатності, смерті тощо» [17, с. 246].

Стаття 2 Закону України «Про страхування» [9] регламентує, що страховиками визнаються фінансові установи у формі акціонерного, повного командитного товариства і товариства з додатковою відповідальністю, окрім товариства з обмеженою відповідальністю, тому страховиком (страховою компанією)

єю) може бути фінансова установа, створена у формі господарського товариства. У статті 1 п. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [10] зазначено: «Фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до Закону надає одну чи декілька фінансових послуг ... та внесена до відповідного реєстру у встановленому Законом порядку...», до яких належать страхові компанії, що є безпосереднім виробником фінансових послуг.

Отже, страхування – це процес надання фінансових послуг при формуванні, розподілі й використанні централізованих цільових грошових фондів. А страхову діяльність загалом варто розглядати як складову частину фінансової діяльності держави.

Страхування є тим фундаментом економічної безпеки держави, що не лише входить у ринкову інфраструктуру, а й пронизує її в усіх ланках і сферах економічної системи. Використання страхування у банківській сфері, на фондовому ринку, в підприємницькій діяльності та в усіх найважливіших складових економічної системи забезпечує їм належну погоджену систему функціонування економічного організму. Отже, страхування сприяє розв'язанню проблем не тільки кожної особи чи підприємця окремо, а й у фінансовому та економічному розвитку держави в цілому.

Таким чином, за результатами дослідження стосовно трактування сутності страхування як економічної категорії визначено певні ознаки страхування, зокрема:

1. Зосередженість величезних грошових потоків, які рухаються між учасниками страхового процесу:

наявність розподільних і перерозподільних відносин, а саме – перерозподіл коштів, ризиків; формування страхового фонду за рахунок внесків його учасників та повернення страхових платежів шляхом солідарного розподілення збитку у вигляді страхового відшкодування;

2. Економічна вигода для всіх його учасників (передусім страховиків і страхувальників):

економічний інтерес страхувальника (можливість одержання страхової гарантії за певну плату), насамперед, захист майнових

інтересів, страхування від матеріальних і власних нематеріальних несприятливих умов, відшкодування збитків та матеріальне забезпечення громадян;

економічний інтерес страховика – прибуток від підприємницької діяльності і можливість акумулювати фінансові ресурси з метою одержання доходів від інвестиційної діяльності.

3. Страхування підтримує економічну безпеку держави:

використовують у всіх сферах економічної системи країни;

сприяє розв'язанню проблем у фінансовому й економічному розвитку держави;

Висновки. Враховуючи різноманіття форм прояву страхування, існуючі визначення є близькими за змістом і тому кожне з них є правильним. За роки свого розвитку страхування зазнало суттєвих змін, залишивши свою сутність такою, як вона була на початку, а саме відшкодування збитків, які є наслідком якихось непередбачених, випадкових або невідворотних бід. Тому дане дослідження дає змогу стверджувати, що сутність страхування є постійною, а зміст може змінюватися відповідно до конкретних умов розвитку суспільства.

На нашу думку, сутність страхування доцільно розглядати в таких аспектах: як економічну категорію; як форму фінансового посередництва; як метод нейтралізації ризиків; як гарантію захисту майнових інтересів юридичних і фізичних осіб; як вид діяльності (бізнесу) [26].

Отже, узагальнюючи погляди вчених, можна визначити страхування як сукупність економічних, фінансових та правових відносин між страховиком й страхувальником щодо здійснення страхового захисту інтересів останнього за рахунок сплати ним страхових платежів до спеціально створеного фонду грошових надходжень, а також виплати страхового відшкодування при настанні певних подій (страхових випадків), передбачених страховою угодою, а в разі відсутності страхового випадку для страховика – одержання прибутку, з метою ефективного розміщення тимчасово вільних коштів на фінансовому ринку.

Список використаних джерел

1. Terry J. V. Dictionary for business and finance. – London. – 1989.
2. Базилевич В.Д. Страхова справа / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. – К.: Знання, 2006. – 352 с.
3. Борисова В.А. Організаційно-економічний механізм страхування / В.А. Борисова, О.В. Огаренко. – Суми: Вид-во «Довкілля», 2001. – 194 с.
4. Внукова Н. Н. Практика страхового бізнесу / Н.Н. Внукова. – К.: Либра, 1994. – 75 с.
5. Воблій К. Г. Основы экономики страхования / К. Г. Воблій. – М.: Анкил, 1995. – 228 с.
6. Гвозденко А.А. Страхование: учеб. / А.А. Гвозденко. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 464 с.
7. Gluschenko V. V. Vestibulum periculum. Insurance / V. V. Gluschenko. Railway Moscow area. TOO N.P.TS. " Alae ", 1999. – 336 s.
8. Заволока Л.О. Страхування: навч.-метод. посіб. для студ. денної форми навчання / Л.О. Заволока, Т.Є. Терещенко. – Д.: ДДФА, 2008. – 133 с.
9. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
10. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 1, ст. 1) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
11. Заруба О.Д. Страхова справа: підруч. / О.Д. Заруба. – К.: Знання, 1998. – 324 с.
12. Кабанцева Н.Г. Страховое дело: учеб. пособие / Н.Г. Кабанцева. – М.: Форум, 2008. – 148 с.
13. Кузнецова И.А. Страхование жизни и имущества граждан: практ. пособие / И.А. Кузнецова. – М.: Дашков и К, 2008. – 228 с.
14. Александрова М.М. Страхування: навч.-метод. посіб. / М.М. Александрова. – К.: ЦУЛ, 2002 – 208 с.
15. Фурман В.М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: моногр. / В.М. Фурман. – К.: КНЕУ, 2005. – 205 с.
16. Навроцький С.А. Розвиток товариств взаємного страхування в АПК / С.А. Навроцький // Вісн. Терноп. акад. народ. госп-ва. – 2001. – Вип. 15. – С. 63-65.
17. Василик О.Д. Державні фінанси України: підруч. / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
18. Reiher V.K. Socialia et historiae generibus insurance. – М.: YU.K.I.S., 1992. – 284 s.
19. Сплетушов Ю.А. Страхование: учеб. пособие / Ю.А. Сплетушов, Е.Ф. Дюжиков. – М.: ИНФРА – М., 2006. – 312 с.
20. Страхування: підруч. ; за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 1019 с.
21. Страхування: підруч. ; за ред. С.С. Осадця. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 600 с.
22. Шумелда Я.П. Страхування: навч. посіб. / Я.П. Шумелда. – Тернопіль: Джура, 2004. – 280 с.
23. Turbina K.E. Trends in mundo insurance ipsum. – М.: Ankil, 2000. – 320 s.
24. Shals V.V. Introduction in insurance: Study Annonam. 2 ed. – М.: Lorem ipsum et Statistics, 1999. – 288 s.
25. Щербаков В.А. Страхование: учеб. пособие / В.А. Щербаков, Е.В. Костяева. – М.: КНОРУС, 2007. – 312 с.
26. Юрій С.І. Фінанси: підруч. / С.І. Юрій, В.М. Федоров. – К.: Знання, 2008. – 612 с.
27. Горбач Л.М. Страхова справа: навч. посіб. / Л.М. Горбач. – 2-ге вид., виправл. – К.: Кондор, 2003. – 252 с.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2013 р.

*

УДК 338.516.49 : 631.95

В.А. ЧУДОВСЬКА, аспірант*
Інститут агроєкології і природокористування НААН

Особливості ціноутворення в органічному виробництві

Постановка проблеми. Висока соціальна ефективність споживання органічної сільськогосподарської продукції висуває перед виробничими галузями сільського господарства (особливо харчової промисловості) важливе

й актуальне завдання поступового освоєння і дедалі масштабнішого виробництва такої продукції. Однак, як показує багаторічний вітчизняний та світовий досвід, кількість й обсяги виробництва органічної продукції мають невелику питому вагу, а темпи їх зростання далекі від збільшення потреби населення в такій продукції. Адже нині не кожен товаровиробник згоден і здатен здійснювати

* Науковий керівник – Н.В. Зіновчук, доктор економічних наук, професор.
© В.А. Чудовська, 2014